

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.7

О. О. Берназюк
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
Європейського університету

НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИДИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАВІ

Активний процес інформатизації торкнувся всіх основних сфер суспільної діяльності, зокрема й права. Як багатогранне соціальне явище право має різні прояви, виконує важливі функції, тому застосування в ньому цифрових технологій здійснюється в різноманітних напрямках.

Процес впровадження цифрових технологій у право супроводжується ухваленням відповідних законодавчих актів, якими регламентуються умови та порядок їх застосування в тих чи інших видах юридичної діяльності. Наразі прийнята ціла система таких актів, які, зокрема, визначають правові засади електронного документообігу, функціонування інформаційно-комунікативних систем у сфері публічного управління, електронних державних реєстрів тощо. Однак деякі сфери та напрями застосування цифрових технологій у праві залишаються неврегульованими, а отже, їх впровадження в ці сфери потребує подальшого розвитку.

У зв'язку із цим виникає необхідність в упорядкуванні наявних напрямів застосування та визначення видів цифрових технологій у праві, що дозволить виявити ті сфери юридичної діяльності, які потребують подальшої інтеграції в них цифрових технологій і правового забезпечення цього процесу.

Отже, основною метою дослідження є визначення напрямів застосування та видів цифрових технологій у праві, а також проведення їх адміністративно-правового аналізу.

Окремі питання застосування цифрових технологій у деяких видах юридичної діяльності досліджували такі науковці, як: Е. Аблякимов, А. Береза, О. Бринцев, С. Іванов, Є. Литвинов, О. Синеокий, С. Соловійов, В. Стратонов, М. Шерман та ін. Дослідження науковців, зазвичай, присвячені окремому виду цифрових технологій у праві або якомусь одному напрямку їх застосування: електронному урядуванню (А. Береза, С. Соловійов), електронному судочинству (О. Бринцев), електронним інформаційним ресурсам (Е. Абля-

кимов) тощо. Водночас наукових робіт, в яких застосовано комплексний підхід до визначення видів цифрових технологій у праві, недостатньо.

Дослідження напрямів застосування та видів цифрових технологій у праві доцільно розпочати із з'ясування змісту понять «право» та «цифрові технології».

Так, етимологічно поняття «право» походить від слова «правовий» – «протилежний лівому; справедливий; прямий» [1, с. 54]. Традиційним для правової науки є уявлення про право як складне багатогранне явище, яке має декілька значень, може розумітися в широкому та вузькому контекстах. Ось лише деякі з дефініцій даного поняття: право – це: система цінностей, уособленням яких є загальні принципи права; система загальнообов'язкових норм, сформульованих і забезпечених державою, що ґрунтуються на загальних принципах права; оснований на принципах права і нормах порядок суспільних відносин, що захищається державою тощо [2, с. 45].

Говорячи про цифрові технології в праві, поняття «право» доцільно розглядати в його широкому значенні, тобто як особливий суспільний порядок, що передбачає підпорядкування суспільних відносин і діяльності правилам, визначеним у нормативно-правових актах або інших джерелах права. Водночас практичним проявом права є юридична діяльність.

У науковій літературі останню розуміють як різновид соціальної діяльності, що здійснюється юристами-фахівцями з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права [3, с. 37].

Юридична діяльність охоплює різні сфери суспільних відносин, а основними напрямками її здійснення є правотворча, правозастосовна, правоохоронна діяльність, а також діяльність щодо тлумачення права. Крім того, розмежовують види юридичної діяльності відповідно до галузі права, в якій така діяльність реалізується.

Інтеграція цифрових технологій у кожний напрям і вид юридичної діяльності має безперечні переваги, обумовлені можливостями, що відкриває застосування таких технологій. Водночас поняття «цифрові технології» не визначається в законодавстві України, однак воно згадується в низці міжнародних актів [4; 5] і деяких національних програмних документах [6]. Характерно, що поряд із цим поняттям вживаються також поняття «інформаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології», «інформаційно-комп'ютерні технології». Причому, як показує аналіз практики застосування таких понять, зазвичай, вони визначаються як тотожні, що не зовсім відповідає дійсності.

Так, у Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційна технологія визначається як цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість оброблення даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [7]. Тобто інформаційні технології передбачають застосування засобів обчислювальної техніки, яка характеризується видовою різноманітністю. Зокрема, існують такі види електронно-обчислювальної техніки: комп'ютерна техніка, телебачення, засоби зв'язку тощо.

У науковій літературі зазначається, що основу інформаційно-комунікаційних технологій становлять розподілені інформаційні ресурси, комп'ютерні мережі, програмне забезпечення, розвинені комунікації. Водночас аргументується думка, що цифрові інформаційні технології дозволяють не тільки накопичувати, зберігати, переробляти інформацію, але й одержувати нову інформацію, нові знання. У цьому полягає істотна відмінність можливостей комп'ютерів (цифрової техніки) від можливостей будь-якої іншої інформаційної техніки – засобів зв'язку, проекційної апаратури, телебачення [8, с. 20, 25].

Отже, цифрові технології в праві являють собою особливим чином організований процес застосування засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів, за допомогою яких здійснюється збирання, фіксація, обробка, зберігання та поширення правової інформації, а також створення нових документів в електронній формі.

У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» передбачається впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в державне управління (е-урядування), в охорону здоров'я (е-охорона здоров'я),

у культуру (е-культура), в освіту (е-освіта), у науку (е-наука), в охорону навколишнього середовища (е-екологія), у бізнес (е-комерція) [6]. Крім того, у Законі України «Про Національну програму інформатизації» додатково вказується на інформатизацію таких сфер, як національна безпека й оборона держави, пріоритетні галузі економіки [7]. Подібні завдання проголошені також в останньому щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 р.» [9].

Отже, національними стратегічними актами запланований поступовий процес запровадження цифрових технологій у всі основні галузі суспільної діяльності, зокрема й деякі види юридичної діяльності, серед яких пріоритетність надається державному управлінню, правоохоронній і правозахисній діяльності тощо.

Деякі науковці на позначення процесу інформатизації юридичної діяльності вживають поняття «цифрова юстиція», яке розуміють як особливий вид правоохоронної та правозастосовної діяльності щодо забезпечення реалізації цифрових прав людини, основною формою чого є фіксація судових процесів із використанням цифрових засобів, оптичних приладів і електронної техніки, надання та розгляд доказів, свідчень й інших фактів, що можуть мати значення під час розгляду юридичної справи, за допомогою високих технологій [10, с. 149].

Водночас аналіз такого визначення дозволяє дійти висновку, що науковець дещо обмежує зміст поняття «цифрова юстиція», фактично включаючи до нього лише електронне правосуддя (судочинство). Проте основними напрямками застосування цифрових технологій у праві відповідно до його ключових сфер є: електронне урядування; електронне правосуддя; електронні юридичні послуги (консультації); електронний адвокат; електронна демократія тощо. Крім того, причетні до інформатизації сфери публічного управління також: електронна освіта, електронна медицина та ін.

Залежно від мети застосування цифрових технологій у праві (збирання, оброблення, зберігання інформації тощо) необхідно розрізняти такі види відповідних технологій: державні електронні реєстри (Єдиний реєстр судових рішень, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань, Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів тощо); інформаційно-комунікаційні системи (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система); інформаційно-пошукові аналітичні правові системи (інформаційно-правова система «Ліга: Закон», правова систем «МЕГА-НАУ» тощо); інформаційні (автоматизовані) системи (Єдиний державний портал адміністративних послуг; Єдина судова інформаційна (автоматизо-

вана) система тощо); електронні комп'ютерні мережі офіційних веб-сайтів державних органів і органів місцевого самоврядування (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України тощо).

Проаналізуємо стан адміністративно-правового регулювання застосування зазначених видів цифрових технологій у різних напрямках юридичної діяльності.

Так, система електронного урядування визначається як сукупність інтегрованих в адміністративні процедури інформаційно-телекомунікаційних технологій, які забезпечують надання органами державної влади інформаційних і адміністративних послуг, здійснення транзакцій і взаємодію суб'єктів адміністративно-правових відносин [11, с. 18].

Адміністративно-правові засади функціонування системи електронного урядування в Україні визначаються законами України «Про звернення громадян» [12], «Про електронні документи та електронний документообіг» [13], «Про Регламент Верховної Ради України» [14], «Про доступ до публічної інформації» [15], «Про адміністративні послуги» [16], «Про Кабінет Міністрів України» [17] та ін.

У цих законах регламентовано такі елементи системи електронного урядування: надання адміністративних послуг в електронній формі через Єдиний державний портал адміністративних послуг, зокрема й через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів і органів місцевого самоврядування; подання та розгляд електронної петиції до президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування; звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування в електронній формі; отримання публічної інформації через інформаційно-комунікаційні системи й електронні ресурси; надання доступу до інформаційних ресурсів суб'єктів публічного управління тощо. Крім того, необхідно згадати про такий елемент електронного урядування, як надання доступу до нормативно-правових актів в Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів порядком, визначеним постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним» [18].

Вище були розглянуті елементи електронного урядування, які охоплюють зовнішню управлінську діяльність органів публічного управління. У внутрішньоорганізаційному процесі застосування цифрових технологій дозволяє автоматизувати деякі управлінські функції завдяки так званому автоматизованому робочому місцю. Механізм його використання визначається Порядком роботи з електронними документами у діловодстві та

їх підготовки до передавання на архівне зберігання, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 р. [19].

Свої особливості має система електронного правосуддя. У науковій літературі зазначається, що серед найбільш важливих систем, що впроваджуються в більшості судів світу, є такі: система електронного діловодства; система аудіо- та відеозапису і протоколювання; система відеоконференцій; система анонімного допиту свідка; система публікації записів або трансляції судових засідань на Інтернет-порталі [20, с. 134].

В Україні «електронний суд» – це підсистема в системі Єдиної судової інформаційної системи України, призначена для забезпечення своєчасного отримання учасниками судового процесу повісток і повідомлень про розгляд судових справ і процесуальних документів, ухвалених під час розгляду справ [21, с. 17].

Система електронного правосуддя функціонує на основі законів України «Про доступ до судових рішень» [22], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» [23], «Про судоустрій і статус суддів» [24], постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [25], наказу Державної судової адміністрації «Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження» [26] тощо.

У згаданих нормативно-правових актах визначаються такі елементи електронного правосуддя: доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень; участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції; оприлюднення публічної інформації про суд, час і місце розгляду справи на офіційному веб-порталі судової влади України; визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою; обмін електронними документами між судом і учасниками судового процесу тощо.

Внутрішньоорганізаційні управлінські процеси здійснюються в судах відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. [27].

Крім розглянутих напрямів застосування цифрових технологій у праві, необхідно також зазначити, що окремі елементи інформатизації присутні наразі в освіті та науці [28], системі оподаткування й адмініструванні податків, нотаріальній діяльності тощо.

Також триває наукова дискусія щодо можливості запровадження цифрових технологій у таких сферах діяльності, як охорона здоров'я; елек-

тронна демократія, яка передбачатиме не тільки доступ до найважливішої інформації уряду, отримання електронних адміністративних послуг [29], але й такі її форми, як проведення електронних референдумів і виборів, зборів міського населення та ін.; електронні юридичні консультації й адвокатські послуги [30, с. 207–208] тощо.

Проведене в статті науково-правове дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Цифрові технології в праві – це організований процес застосування державними органами й органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами публічного управління засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів із метою збирання, фіксації, обробки, зберігання та поширення правової інформації, а також створення документів в електронній формі.

2. Основними напрямками застосування цифрових технологій у праві є: електронне урядування (публічне управління); електронне правосуддя (судочинство); електронні юридичні послуги (консультації); електронний адвокат; електронна демократія. Видами цифрових технологій у праві є: державні електронні реєстри; інформаційно-комунікаційні системи; інформаційно-пошукові аналітичні правові системи; інформаційні (автоматизовані) системи; електронні комп'ютерні мережі офіційних веб-сайтів державних органів і органів місцевого самоврядування тощо.

3. Адміністративне законодавство України у сфері регулювання цифрових технологій у праві визначає: порядок застосування єдиних державних реєстрів; правові засади електронного документообігу в публічному управлінні, вимоги до електронного документа; порядок застосування інформаційних (автоматизованих) та інформаційно-комунікаційних систем у діяльності судів, органів публічного управління тощо. Напрямами подальшого розвитку застосування цифрових технологій у праві, які потребують законодавчого врегулювання, є: електронна система охорони здоров'я; окремі елементи електронної демократії (електронні вибори, референдуми); електронні юридичні послуги, зокрема й адвокатські.

Література

1. Трихліб К. Генезис та розвиток терміна поняття «право» / К. Трихліб // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – № 6–2. – Т. 1. – С. 51–54.
2. Загальна теорія права : [підручник] / за заг. ред. М. Козюбри. – К. : Ваіте, 2015. – 392 с.
3. Юридична деонтологія : основи юридичної діяльності : [навч. посібник] / С. Гусарев, О. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.

4. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства : Міжнародний документ від 22 липня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_163.

5. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» : міжнародний документ від 12 грудня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

6. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 травня 2013 р. № 386-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80/page>.

7. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

8. Інформаційні технології в юридичній діяльності : базовий курс : [навчальний посібник] / О. Співаковський, М. Шерман, В. Стратонов, В. Лапінський. – Херсон : ХДУ, 2012. – 220 с.

9. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 р. : щорічне послання Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/videos/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-430>.

10. Синеокий О. Високотехнологічне інформаційне право України : [навч. посібник для студ. юрид. та неюрид. спец.] / О. Синеокий. – Х. : Право, 2010. – 360 с.

11. Аблякимов Е. Правові основи формування державних електронних інформаційних ресурсів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Е. Аблякимов. – К., 2010. – 21 с.

12. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.

13. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

14. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page?text=%E5%EB%E5%EA%F2%F0%EE%ED>.

15. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

16. Про адміністративні послуги : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

17. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18/page?text=%E5%EB%E5%EA%F2%F0%EE%ED>.

18. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ним : постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 р. № 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/376-2001-%D0%BF>.

19. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : Наказ Міністерства юстиції України від 11 листопада 2014 р. № 1886/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14/paran24#n24>.

20. Радущкий О. Інформаційні технології в судах / О. Радущкий, О. Вільшун // Юридичний журнал. – 2011. – № 12. – С. 132–134.

21. Бринцев О. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : [монографія] / О. Бринцев. – Х. : Право, 2016. – 72 с.

22. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції : Закон України від 4 липня 2012 р. № 5041–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5041-17>.

24. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

25. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. № 740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/740-2006-%D0%BF>.

26. Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження : Наказ Державної судової адміністрації від 7 листопада 2016 р. № 227 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles/nak227.pdf>.

27. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/>.

28. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 жовтня 2012 р. № 1060 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>.

29. Соловйов С. Концептуальні основи електронної демократії : зарубіжні теорії та впровадження в Україні / С. Соловйов // Державне управління : удоскона-

лення та розвиток. – 2015. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=885>.

30. Друзь Ю. Електронні юридичні консультації : інноваційні аспекти / Ю. Друзь // Стратегічно-інноваційний розвиток суб'єктів економічної системи в умовах глобалізації : Збірник тез I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Кременчук, 16–18 листопада 2016 р. – Кременчук, КрНУ, 2016. – 309 с.

Анотація

Берназюк О. О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. – Стаття.

У статті досліджено напрями застосування цифрових технологій у праві. Охарактеризовано основні види цифрових технологій в юридичній діяльності; проведено аналіз адміністративного законодавства у сфері регулювання цифрових технологій у праві; визначено подальші напрями розвитку цифрових технологій у праві.

Ключові слова: право, юридична діяльність, цифрові технології, інформаційно-комп'ютерні технології.

Аннотация

Берназюк А. А. Направления применения и виды цифровых технологий в праве. – Статья.

В статье исследованы направления применения цифровых технологий в праве. Охарактеризованы основные виды цифровых технологий в юридической деятельности; проведен анализ административного законодательства в сфере регулирования цифровых технологий в праве; определены дальнейшие направления развития цифровых технологий в праве.

Ключевые слова: право, юридическая деятельность, цифровые технологии, информационно-компьютерные технологии.

Summary

Bernasyuk O. O. Areas of application and types of digital technologies in the legal activity. – Article.

The paper investigates the use of digital technologies in the law. The main types of digital technologies in legal activity are characterized; analysis of administrative legislation in the field of regulating the use of digital technologies in law; further directions of digital technologies development in the right are defined.

Key words: law, legal activity, digital technologies, information and computer technologies.